

Problematisksk olfrånvaro ur ett helhetsperspektiv

**- En allmän litteraturstudie om orsaks – och närvarofrämjande
faktorer**

Beatrice Josefsson

**Barn- och ungdomsvetenskapligt examensarbete magister 15 hp
Institutionen för individ och samhälle/Högskolan Väst
Vår/Höstterminen 2021/2022
Handledare: Anna Johansson
Examinator: Kerstin von Brömssen**

Förord

Först vill jag tacka min handledare Anna Johansson, för ditt fantastiska stöd och engagemang genom denna process. Det har stundtals känts motigt och riktigt tufft och därför vill jag också tacka dig för att du pushat och trott på mig under denna tid samt bidragit med många värdefulla tips och tankar!

Sen vill jag dessutom tacka min sambo Rasmus, för att du har stöttat mig enormt mycket när allt har känts övermäktigt. Ytterligare ett stort tack för att du trott på mig de stunder jag själv har tvivlat och velat ge upp!

Beatrice Josefsson

Abstrakt

Bakgrund: I Sverige har alla barn en lagstadgad rätt till utbildning, trots detta är den problematiska skolfrånvaron hög. Vid en granskning som Skolinspektionen genomförde 2015, gällande elever med ogiltig frånvaro, kunde omkring 1800 elever identifieras vilka då varit frånvarande upprepade gånger under två månader. Konsekvenserna av detta kantas av ett utanförskap vilket i flera fall kan vara förödande för eleven. Att utreda problematisk skolfrånvaro är därför viktigt och bör ske skyndsamt. Trots det finns det en stor okunskap kring orsaks – och närvarofrämjande faktorer.

Syfte: Att med hjälp av tidigare forskning beskriva och analysera orsaksfaktorer till problematisk skolfrånvaro på individ, hem/familj-, och skolnivå, samt redogöra för och analysera närvarofrämjande faktorer.

Metod: Allmän litteraturstudie där studiens resultat baseras på både kvalitativa och kvantitativa studier från databaserna ERIC, APA psycInfo samt SwePub vilka genererade 11 studier.

Resultat: Psykiskt ohälsa är den främsta orsaksfaktorn som identifieras på individnivå, men även bristande relationer till både klasskompisar och lärare. Att skapa goda relationer är en närvarofrämjande faktor. Elevens hemmiljö och vårdnadshavares arbetssituation är ytterligare två orsaksfaktorer. I skolan identifieras flertalet orsaksfaktorer men även närvarofrämjande faktorer. Mobbning, en otrygg skolmiljö och skolans bristande kunskap är samtliga orsaksfaktorer.

Slutsats: Att motverka de orsaksfaktorer som föreligger en problematisk skolfrånvaro är att samtidigt arbeta närvarofrämjande. Detta är ett multifaktoriellt problem

Detta är ett multifaktoriellt problem som måste samverkas kring och kommuniceras om för att skapa en helhetsbild och ge eleven förutsättningar utifrån dennes behov för att ges möjlighet att minska sin skolfrånvaro.

Nyckelord: Problematisk skolfrånvaro, ekologisk systemteori, orsaks – och närvarofrämjande faktorer.

Abstract

Background: In Sweden every child has a civil right to a proper education. Despite this, the problematic school absenteeism is still high. In 2015 the Swedish Schools Inspectorate reviewed students with unvalidated absenteeism and found that around 1800 of them had repeatedly been absent in the previous two months. Often the consequences are isolation which can be devastating for the student. Therefore, investigating problematic school absenteeism is of utmost importance, and it should be stressed that it is done hastily. Even so the knowledge surrounding cause- and attendance promoting factors are scarce.

Aim: By using previous research the aim of this study is to describe and analyze the causing factors behind problematic school absenteeism on individual, household and school level, as well as illustrate and analyze the attendance promoting factors.

Method: A general literature study where the results are based upon both qualitative and quantitative research from databases such as ERIC, APA psycInfo as well as SwePub. All of which generated 11 studies in total.

Result: Psychological issues is one of the most prominent causing factors of truancy that has been identified on an individual level. However, a lack of interpersonal relationships with other students as well as teachers has shown to matter a great deal. Therefore, creating healthy relationships is shown to have a positive effect on attendance, as well as students household environment and their caregivers work situation which are shown to have a impact on the matter. Bullying, unsafe school environments and a lack of comprehension are all causing factors for problematic absenteeism.

Conclusion: To counteract the causing factors behind the problematic absenteeism we must take preventative measures and work to promote attendance. This is a multifactorial issue that relies on cooperation and communication to create a grander picture, wherein we must give every student the requisite tools to be able to reduce their truancy.

Keywords: Problematic school absenteeism, truancy, ecological systems theory, causing- and attendance promoting factors.

Innehållsförteckning

Inledning.....	9
Bakgrund	10
2000-talets frånvaro.....	10
Utredning av frånvaro	10
Konsekvenser	10
Terminologi	11
Internationellt	11
Nationellt.....	11
Problematisk skolfrånvaro – ett samlingsbegrepp.....	12
Problemformulering.....	12
Syfte och frågeställningar.....	13
Teori.....	13
Ekologisk systemteori.....	13
Teorins systemnivåer	14
Mikrosystemet.....	15
Relationer, aktiviteter och roller	15
Mesosystemet	16
Exosystemet	16
Makrosystemet.....	17
Systemteori och social kontrollteori	17
Metod.....	18
Allmän litteraturstudie	18
Litteratursökning och sökord / avgränsningar	18
Inklusions – och exklusionskriterier	20
Urval	21
Etiska aspekter	22
Förförståelse.....	22
Analysmetod.....	23
Teman.....	24
Resultat.....	26
Relationer	26
Relationer till andra elever.....	26
Relationer till skolpersonal.....	27

Relationer till familj	27
Relationer mellan hemmet och skolan	27
Miljö/omgivning	28
Hemmiljön	29
Skolmiljö	30
Psykiska och fysiska faktorer	31
Psykiska faktorer	31
Fysiska faktorer	32
Organisatoriska faktorer.....	33
Reflektion	34
Mikrosystemet.....	35
Mesosystemet	36
Exosystemet	37
Makrosystemet.....	37
Slutdiskussion	38
Förslag till vidare forskning	40
Referenslista.....	42
Bilaga 1: <i>Artikelmatris</i>	46

Inledning

Att befinna sig i skolan är inte bara viktigt för att barn ska inhämta kunskaper och skapa förutsättningar för framtida studier och arbetsliv, skolan ger också en social tillhörighet och viktiga lärdomar om hur man förhåller sig till andra människor och situationer (Skolinspektionen, 2016a). I det svenska samhället är både skola och arbetsliv centrala delar för att människor ska känna tillhörighet och uppleva att de befinner sig i ett sammanhang (Friberg et al., 2017). Trots detta visar forskning (Ekstrand, 2015; Skolinspektionen 2016b; Skolverket, 2010) att antalet elever som hamnar i problematisk skolfrånvaro ökar, och konsekvenser till följd av detta ter sig stora för den enskilde individen. Men vilka är orsakerna till den ökade skolfrånvaron bland barn och unga? För att få svar på detta behöver skolor dels arbeta med att kartlägga elever med problematisk skolfrånvaro, dels inneha kunskap om olika frånvaroorosaker, detta för att kunna arbeta både förebyggande och närvarofrämjande (SOU 2016:94).

Valet av detta ämne grundar sig i min roll som elevkoordinator, där jag på nära håll ser dessa elever. När jag kopplas in har frånvaron redan pågått under en längre tid, vilket innebär att eleven redan har kommit långt ifrån skolan, det sociala samspelet och många gånger riskerar eleven att inte uppnå målen. Barn – och ungdomsvetenskap handlar till stor del om barn och ungas lärande och utveckling i olika sociala sammanhang. Det gör det intressant att dels undersöka hur barn påverkas av och genom mellanmännsliga möten, dels undersöka hur en individs omgivning skapar förutsättningar för socialisation och utveckling. I den tidigare forskningen framgår det att skolpersonalens brist på kunskap kan vara en bidragande orsak till att barn och ungdomar med hög frånvaro inte uppmärksammas i tid. Jag anser att det är av yttersta vikt att skolan och dess personal får kunskap om bakomliggande orsaker samt faktorer som kan främja närvaro. Samlad kunskap om orsaksfaktorer kopplade till den enskilda individen, skolan och hemmet kan skapa förutsättningar för det fortsatta arbetet med den problematiska skolfrånvaron.

Denna litteraturstudie kommer inledas med en bakgrund och sedan följas upp av den teori som ligger till grund för denna studie. Vidare går jag igenom metod och etiska aspekter för att sedan följa upp med de empiriska resultaten. Avslutningsvis kommer resultatet analyseras för att sedan mynna ut i några avslutande tankar.

Bakgrund

I detta kapitel kommer jag initialt att övergripande beskriva frånvarostatistiken i Sverige för att vidare redogöra för utredning av frånvaro. Avslutningsvis kommer konsekvenser kopplade till hög skolfrånvaro att beskrivas.

2000-talets frånvaro

Alla barn i Sverige har en lagstadgad rätt till utbildning och vårdnadshavare till ett skolpliktigt barn ska ansvara för att denne fullgör sin skolplikt. Finns det skäl för en elev att inte närvara kan frånvaro dock godkännas (SFS 2010:800). I en rapport från slutet av läsåret 2006/07, om elever som inte går i skolan, framkom det att omkring 5000 elever hade en sporadisk frånvaro sedan minst två månader tillbaka, 1600 elever hade varit frånvarande sedan minst en månad tillbaka och 100 elever hade varit frånvarande under hela läsåret. Siffrorna från Skolverket är uppskattade då flertalet kommuner samt vissa friskolor inte besvarat den enkät som skickades ut (Skolverket, 2008). Skolinspektionen genomförde 2015 en granskning av skolors arbete med omfattande ogiltig frånvaro. I granskningen framkom att omkring 1800 skolpliktiga elever hade en ogiltig och upprepad frånvaro under minst två månader (Skolinspektionen 2016a). Ökningen behöver i praktiken inte innebära att antalet elever har ökat avsevärt, utan kanske snarare kan härledas till hur digitaliseringen möjliggjort rapportering av närvaro/frånvaro (Skolinspektionen, 2016a).

Utredning av frånvaro

För att kunna fastslå orsaker till elevfrånvaron är det viktigt att utreda bakomliggande faktorer, vilket framgår i Skollagen. Frånvaron ska utredas skyndsamt, oberoende av om frånvaron är giltig eller ogiltig (SFS 2010:800, kap 7, 19a§). Trots detta upplevs kunskapen om orsakerna till skolfrånvaro vara tämligen bristfälliga. I en granskning av Skolinspektionen från 2016 om skolors arbete med omfattande frånvaro framkommer det att skolorna sällan har en förståelse kring de bakomliggande orsakerna. Detta upplevs något oroväckande i förhållande till Skollagens bestämmelser då antagandet blir att utredningarna antingen är bristfälliga eller inte genomförda. Granskningen visar även att eleverna sällan ges hjälp och stöd i rätt tid, i stället tycks det finnas en attityd att ”vänta och se” (Skolinspektionen, 2016b). Denna attityd torde kunna få allvarliga konsekvenser för eleven.

Konsekvenser

En hög skolfrånvaro kan ha stora konsekvenser för en individs framtid och i vissa fall kan det vara förödande (SOU 2016:94). Utanförskap samt arbetslöshet är två konsekvenser som Friberg

et al. (2017) har kopplat till hög skolfrånvaro. Arbetsmarknadssvårigheter refererar Chu et al. (2021) till som en allvarlig konsekvens av en ofullständig utbildning. Detta likställs inte med arbetslöshet utan skiljer sig så till vida att det inte föreligger en omöjlighet att få ett arbete. Snarare handlar det om att det försvårar möjligheterna att få ett arbete som bidrar till en skälig levnadsstandard. Det är av betydelse för elevens skolframgång och dennes framtid att ta del av sin utbildning (Kearney & Graczyk, 2014).

Terminologi

Det finns många olika begrepp som beskriver skolfrånvaro, både nationellt och internationellt. I detta kapitel kommer jag initialt att beskriva de begrepp som i störst utsträckning används inom den internationella forskningen. För att sedan beskriva de nationella begreppen och avslutningsvis beskriva problematisk skolfrånvaro som begrepp och varför jag har valt att använda mig av det.

Internationellt

Inom den internationella forskningen kategoriseras skolfrånvaro främst utifrån skolk (truancy) samt skolvägran (school refusal) enligt Hayne et al. (2019). Skolk beskrivs genom någon form av externaliserade problem, att eleven exempelvis agerar impulsivt eller aggressivt (Ingul et al., 2012). En annan definition av skolk är elever som utan någon direkt anledning väljer att göra annat än att gå i skolan (Hejlskov Elvén, 2015). Skolvägran beskrivs av Ingul et al. (2012) som motsatsen till ovanstående, att det i stället innebär att eleven har någon form av internaliserade problem, exempelvis ångest och således tillskrivs ansvaret. Användandet av detta begrepp anser Pellegrini (2007) är problematiskt, då fokus riktas fel, att det begränsar hur omvärlden agerar kring fenomenet då kontexten anses vara bredare än så.

Nationellt

Begreppet hemmasittare tillsammans med problematisk skolfrånvaro har uppmärksammats mer och mer de senaste åren i Sverige (SOU, 2016). Både i nationell forskning och media är hemmasittare det mest vedertagna. Detta begrepp tillskrivs elever vars frånvaro har pågått under en längre tid och/eller inte närvarar i skolan alls (Skolverket, 2010; Skolverket, 2008). I två olika granskningar använder sig Skolinspektionen av begreppen omfattande frånvaro respektive omfattande ogiltig frånvaro. Den omfattande frånvaron inkluderar både giltig och ogiltig frånvaro (Skolinspektionen, 2016b), men den omfattande ogiltiga frånvaron delas i stället upp i sammanhängande och upprepad ströfrånvaro. För att det ska räknas som ogiltig sammanhängande frånvaro ska eleven ha varit frånvarande i minst en månad. Den upprepade

ströfrånvaron omfattar enstaka dagar eller lektioner under minst två månader med en frånvaro över fem procent av undervisningstiden (Skolinspektionen, 2016a).

Problematiske skolfrånvaro – ett samlingsbegrepp

Det begrepp som i allt högre grad används av både forskare och praktiker idag är samlingsbegreppet problematisk skolfrånvaro vilket är ett begrepp som fortfarande inte är tydligt definierat i Sverige. Av den anledningen väljer jag att redogöra för Kearneys (2008) något mer konkreta beskrivning av begreppet:

Problematic absenteeism could refer to school-aged youths who (1) have missed at least 25% of total school time for at least 2 weeks, (2) experience severe difficulty attending classes for at least 2 weeks with significant interference in a child's or family's daily routine, and/or (3) are absent for at least 10 days of school during any 15-week period while school is in session (i.e., a minimum of 15% days absent from school). Regarding the latter situation, days absent from school would include days a child missed at least 25% of the school day. (a.a., s. 265)

Kearneys beskrivning av problematisk skolfrånvaro inbegriper flera nivåer där han, till skillnad från Skolinspektionen (2016a), inte använder vare sig ogiltig eller giltig frånvaro. Han nämner även den frånvaro som har negativa konsekvenser för barnet och dess familj vilket ligger i linje med SOUs (2016) förslag om att begreppet ska innefatta den frånvaro som riskerar att ha en negativ inverkan på elevens vardag i stort.

Min egen uppfattning vad gäller begreppen hemmasittare, skolk och skolvägran är att de kan bidra till en stigmatisering av eleven. Orsakerna tillskrivs då individen, vilket riskerar att omvärlden begränsas i sin förståelse av problematiken (Pellegrini, 2007). Jag har valt att använda begreppet problematisk skolfrånvaro dels på grund av ovan nämnda argument, dels för att begreppet används mer och mer inom både skolvärlden och inom den svenska forskningen.

Problemformulering

Utifrån den bristfälliga kunskap som jag upplever finns kring orsaker i förhållande till problematisk skolfrånvaro anser jag att det är av vikt att undersöka dessa. Inte enbart utifrån den bristfälliga kunskapen utan också på grund av de konsekvenser som tidigare forskning beskrivit. Jag också anser det också vara av stor vikt att undersöka närvarofrämjande faktorer.

Syfte och frågeställningar

Syftet med litteraturstudien är att, utifrån befintlig forskning beskriva och analysera vilka orsaker till problematisk skolfrånvaro som identifierats på individ, hem/familj och skolnivå. Litteraturstudien syftar också till att analysera vilka faktorer som den tidigare forskningen beskriver som närvarofrämjande. Med utgångspunkt i hur den tidigare forskningen beskriver problematisk skolfrånvaro ur elevers-, skolpersonal- och vårdnadshavares perspektiv ämnas följande frågeställningar att besvaras:

1. Vilka orsaker till problematisk skolfrånvaro har identifierats på de olika nivåerna?
2. Hur kan skolnärvaron främjas för elever med problematisk skolfrånvaro?

Teori

Jag har valt att använda mig av den ekologiska systemteorin i denna litteraturstudie och kommer därför att initialt redogöra för den valda teorin och dess systemnivåer. Jag kommer sedan att argumentera för dess relevans i förhållande till litteraturstudiens syfte för att avsluta med att redogöra för andra möjliga teorier.

Ekologisk systemteori

Den ekologiska miljön beskriver Bronfenbrenner (1979a) med liknelsen ”som en uppsättning ryska dockor (s.3)” och syftar på miljöns sammanvävda strukturer där ett system är placerat inom det nästa. Det innersta systemet (mikrosystemet) är där individen befinner sig, i dess omedelbara närmiljö vilket efterföljs av mesosystemet som består av flera mikrosystem. Vidare följer ytterligare system såsom exo – samt makrosystemet inom vilka individen själv inte är aktiv men trots det påverkas utav. Teorin tar hänsyn till hur de olika sammanhangen, både direkt och indirekt, påverkar och har betydelse för individens utveckling (Bronfenbrenner, 1979a). Den mänskliga utvecklingen är komplex. Den sker i en ömsesidig interaktion mellan individ och miljö vilken äger rum under hela livsloppet (Bronfenbrenner & Ceci, 1994). Att analysera och identifiera faktorer som orsakar problematisk skolfrånvaro möjliggörs genom dessa nivåer, både inom och utanför individens närmiljö, vilket bidrar till en helhetsbild utifrån individen, familjen/hemmet samt skolan.

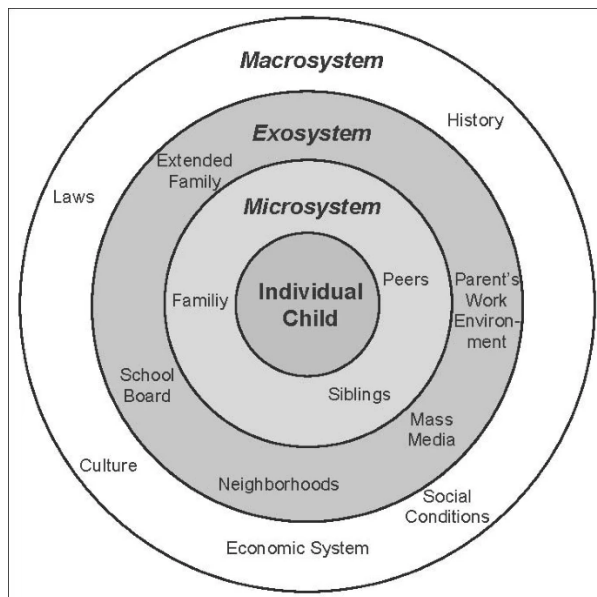
Teorin ligger till stort i linje med min egen föreställning om människans utveckling och dess komplexitet och jag ser den som fruktbar för att undersöka orsaker på individ/hem/familj/skolnivå.

Bronfenbrenner exemplifierar i sina resonemang hur den ekologiska systemteorin med god fördel kan appliceras just i skola och omsorg där individens utveckling är som mest påtaglig. Han menar att individens utveckling i stor utsträckning påverkas av de sociala nätverk som omgärdar familjen och vårdnadshavares arbetsplats (Bronfenbrenner, 1979b). Samtidigt har skolans organisatoriska uppbyggnad eller förändringar inom skolsystemet en stor påverkan på individen (Bronfenbrenner, 1979a). Skolans uppbyggnad kan således påverka individen genom förändringar i läroplanen, personalens kompetens eller elevhälsans tillgänglighet.

Den ekologiska systemteorin grundar sig som tidigare nämns, på ett helhetsperspektiv där alla systemnivåer måste beaktas. En viss kritik har riktats mot den ekologiska systemteorin och Christensen (2016) påpekar att helheten ges allt för stort utrymme och att de individuella förutsättningarna således hamnar i skymundan. Å ena sidan finns det möjligen en viss sanning i den kritiken, att individens perspektiv glöms bort, vilket bör tas med i beaktning. Å andra sidan är litteraturstudiens syfte att undersöka orsaksfaktorer på olika nivåer vilket inte möjliggörs genom att enbart fokusera på de individuella faktorerna. Den mänskliga utvecklingen förklarar Bronfenbrenner och Ceci (1994) sker i en ömsesidig interaktion mellan individ och miljö vilket gör den komplex. Om fokus främst riktas mot individen i stället för att beakta helheten, bortser man möjligen från dess komplexitet. Den ekologiska systemteorins nivåer möjliggör att identifiera och analysera faktorer som främjar närvaro och orsakar problematisk skolfrånvaro, både inom och utanför individens närmiljö och således skapa en helhetssyn på fenomenet.

Teorins systemnivåer

Utifrån Bronfenbrenners ekologiska modell (fig. 1) kommer jag nu att gå igenom de olika systemnivåerna som teorin bygger på.

Bronfenbrenners ekologiska modell hämtad från

<http://www.biomedcentral.com/1471-2458/9/94/figure/f1>

Mikrosystemet

Mikrosystemet avser interaktionen mellan individen och dess närmiljö (Bronfenbrenner, 1977; Bronfenbrenner & Ceci, 1994). Systemet utgörs av aktiviteter, roller och relationer vilka Bronfenbrenner (1979a) beskriver som tre grundläggande och viktiga byggstenar i människans utveckling. Vad som görs och hur det görs kan påverka individen och tvärtom. Att delta i aktiviteter som erbjuds bör individen uppmuntras till att göra, detta då denne får möjlighet att själv påverka sin omgivning (Svensson, 1998).

Den mänskliga utvecklingen sker genom successivt mer komplexa och ömsesidiga interaktioner mellan individen och dess omgivning (Bronfenbrenner, 1977; Bronfenbrenner & Ceci, 1994). Ekologiska övergångar är förändringar som sker i en människas liv vilket påverkar den personliga utvecklingen och när individen blir äldre tillkommer vanligtvis mikrosystem i takt med att närmiljön växer och förändras (Bronfenbrenner, 1979a).

Relationer, aktiviteter och roller

A microsystem is a pattern of activities, roles, and interpersonal relations experienced by the developing person in a given setting with particular physical and material characteristics. (Bronfenbrenner, 1979a, s. 22).

Relationer, aktiviteter och roller är tre grundläggande byggstenar i mikrosystemet som har en stor inverkan på barnets utveckling. Det bör tilläggas att begreppen kan överlappa varandra (Bronfenbrenner, 1979a).

- a) Relationer har en stor betydelse för barnets utveckling och en grundläggande form är vad Bronfenbrenner (1979a) kallar dyader. Dessa bildas när två personer uppmärksammar varandra och deltar i varandras aktiviteter. Dyaderna blir viktiga då de möjliggör att skapa större interpersonella strukturer (Bronfenbrenner, 1979a).
- b) Aktiviteter är betydelsefulla processer för en individ, vilka ska särskiljas från tillfälliga handlingar som exempelvis ett leende. Det beror på att aktiviteter inte sker i ett ögonblick utan är processer som har en början och ett slut vilket innebär att de pågår över tid. Dessa kan vara av både positiv och negativ karaktär (Bronfenbrenner, 1979a).
- c) Det sista centrala området är roller, vilket Bronfenbrenner (1979a) beskriver är egenskaper som formas utifrån den position individen har i samhället. En individ kan inta eller tillskrivas olika roller i olika miljöer. Detta är viktigt då människan formas och förbereds för framtiden genom att delta i olika sammanhang och prova olika roller. Vilken kontext en individ befinner sig i speglar vilka krav som ställs genom samarbets – och anpassningsförmåga (Bronfenbrenner, 1979a).

Mesosystemet

Mesosystemet avser två eller flera mikrosystem vilka är miljöer där individen aktivt deltar, det sker ett samspel och en interaktion systemen emellan (Bronfenbrenner, 1977; Bronfenbrenner, 1979a). Individens samspel med andra mikrosystem kan påverkas av de relationer som utvecklas mellan dessa system (Bronfenbrenner, 1979a).

Mesosystemet beskrivs vidare som föränderligt då individen ständigt utvecklas. Denna utveckling sker vid en viss tidpunkt i livet då omgivningen förändras och nya miljöer tillkommer i takt med att barnet växer. Detta innebär att sammanhangen utvecklas över tid och således är barns sociala och kulturella kontexter under ständig utveckling (Bronfenbrenner, 1977, 1979a).

Exosystemet

Exosystemet beskrivs som en förlängning av mesosystemet där individen inte är en aktiv deltagare men systemet påverkar individen och dess närmiljö indirekt. Händelser mellan olika personer eller inom olika miljöer/verksamheter, som ligger utanför individens direkta

vardagsverklighet, har en påverkan på individen genom formella samt informella sociala strukturer. (Bronfenbrenner, 1979a; Bronfenbrenner, 1977).

Makrosystemet

Makrosystemet skiljer sig åt jämfört med ovan nämnda system då det inte berör någon specifik kontext. Utan snarare olika samhällsförhållanden, kulturella aspekter, subkulturella mönster och normer. Det kan exempelvis inom olika kulturer finnas olika normer och värderingar men även antagande om vad som kan ses som avvikande eller normalt (Bronfenbrenner, 1977; Bronfenbrenner, 1979a).

Systemteori och social kontrollteori

Den ekologiska systemteorin som utvecklats av Bronfenbrenner grundas i stora drag på den mer generella systemteorins modell. Systemteori bygger på olika nivåer som tillsammans skapar en helhet (Öquist, 2018), och både den ekologiska- och generella systemteorin utgår från vikten av att se strukturens samtliga delar, och inte bara den enskilda faktorn. Till skillnad från den ekologiska systemteorin, som utgår från individen och dennes omgivning, kan den generella systemteorin också appliceras på system i allmänhet såsom fysik, matematik, sociologi, ekonomi, psykologi osv. i mer övergripande syfte. De generella grundprinciperna menar Payne (2015) kan göra det svårt att använda teorin i specifika situationer. Den generella systemteorin hade med fördel kunnat användas för att analysera resultatet i denna studie, men utifrån att den ekologiska systemteorin beaktar individen och dennes omgivning gör den sig här mer relevant. Då den ekologiska systemteorin har använts flitigt inom forskningens studieområde anses detta också befästa mina resonemang kring val av teori. I studier om problematisk skolfrånvaro har andra forskare nyttjat ytterligare teorier. I sin studie om hur skolk utvecklas använder Keppens och Spruyt (2017) den sociala kontrollteorin. I denna teori kan skolk ses som en produkt av att individen har ett bristande socialt nätverk, detta menar man inte enbart bero på eleven utan tillskrivs också relationerna till omgivningen. Kontrollteori hade kunnat appliceras även på min litteraturstudie då den inte enbart utgår från den enskilda individen utan ser också omgivningen som en faktor. Samtidigt är det min uppfattning att det inte enbart är relationer som orsakar frånvaro eller främjar närvaro. Keppens och Spruyt (2017) förklarar frånvaron genom just social kontroll, vilket jag till viss del tolkar som att ansvaret tillskrivs individen. De menar att när eleven accepterar och förhåller sig till de normer och värderingar som finns inom skolan

kommer relationerna byggas upp och skolket således minska. Jag anser att det är en något förenklad tanke kring ett fenomen andra forskare beskriver som komplext.

Metod

I detta kapitel redovisas initialt den metod som använts i studien för att sedan beskriva hur litteratursökningen genomfördes samt vilka sökord som användes. Vidare redogörs det för inklusions – och exklusionskriterier samt urval och hur den processen fortskred. Avslutningsvis beskrivs de etiska aspekterna samt analysmetoden och dess olika steg.

Allmän litteraturstudie

Utgångspositionen för denna undersökning är en allmän litteraturstudie, vilket innebär en sammanställning av befintlig forskning om det valda ämnet. Den allmänna litteraturstudien består av en kartläggning och beskrivning av det rådande kunskapsläget inom ett specifikt område, detta genom en viss kritisk granskning men sällan på ett systematiskt sätt (Forsberg & Wengström, 2016). Viss kritik har riktats mot denna typ av studier, vilket grundar sig i att de i somliga fall inte anses vara tillförlitliga då en systematisk ansats saknas. Vidare riktar sig kritiken mot att den mängd forskning som är relevant inte räknas med då det inte är ett krav inom de allmänna litteraturstudierna. Det tycks således finnas en viss risk att författaren enbart använder studier som stöder den egna utgångspunkten (Forsberg & Wengström, 2016). Systematiska litteraturstudier är en annan form av litteraturstudie, vilken i jämförelse med den allmänna ska vara heltäckande och samtligt material om ämnet ska vara inkluderat. All relevant forskning identifieras, vilket innebär att både publicerade och opublicerade studier inkluderas. Validiteten hos varje enskild studie bedöms systematiskt och vidare ska metodens samtliga kriterier vara uppfyllda. Kvalitetsbedömningen utgörs av 20 JA/NEJ frågor i en checklista där JA ger ett poäng och NEJ ger noll poäng och enbart studier med tillräckligt hög kvalitet tas med för vidare analys (Forsberg & Wengström, 2016). För att, så långt som möjligt, bemöta den kritik som riktas mot den allmänna litteraturstudien har därför delar av den systematiska litteraturstudien använts. Detta återfinns bland inklusions – och exklusionskriterierna, de etiska överväganden som gjorts samt kvalitetsbedömning vid urvalet vilket förklaras vidare under respektive rubrik.

Litteratursökning och sökord / avgränsningar

Sökningarna genomfördes i tre olika databaser. Att använda sig av flera olika databaser kan enligt Östlundh (2017) bidra till en bredd av studier då olika databaser ofta har specifika

ämnedområden. Den första databasen som användes var ERIC vilken innehåller publikationer med en koppling till utbildning och pedagogik. De ämnedområdena gör den relevant då en del i studiens syfte har varit att undersöka orsaksfaktorer på skolnivå. APA psycInfo är den andra databas som har använts. APA psykInfos ämnedområde är beteende – och samhällsvetenskap, vilken enligt min mening är högst relevant utifrån ett individ – och hem/familjeperspektiv. Den tredje databasen där litteratursökningar genomfördes i är SwePub, vilken innehåller forskning som publicerats av forskare i Sverige. Jag anser det relevant att få en inblick i skolfrånvaro kopplad till den svenska skolan trots att litteraturstudien i sig inte syftar till att undersöka skolfrånvaro specifikt i Sverige.

Initialt använde jag mig av följande sökord:

- School absenteeism
- Problematic school absenteeism
- Risk – and protective factors
- School attendance

Sökord som tillkom:

- Truancy
- School refusal
- Social network

Begreppen *truancy* och *school refusal* var inte inkluderade som sökord från start vilket grundade sig i min egen tolkning av begreppen. När litteratursökningarna, med ovan nämna sökord, genomförts visade sig dessa begrepp vara vanligt förekommande inom den engelskspråkiga litteraturen var på beslut togs att inkludera dessa sökord. Vidare tillkom begreppet *social network*, när litteraturstudiens syfte blev mer tydligt för mig, vilket genererade i ett flertal artiklar av värde. Det sociala nätverket är de mänskliga kontakter vi har omkring oss, dessa kan inkludera individer inom exempelvis skola, fritid och hemmet. Då syftet berör både individ, skola samt hem/familj upplevde jag begreppet som viktigt i de fortsatta litteratursökningarna.

För att få ett bra urval vill litteratursökningarna kan man använda sig av olika metoder för att antingen precisera, begränsa eller utöka sina sökningar. Dels kan man använda sig av booleska operatorer vilka används för att markera hur olika sökord ska kombineras (Östlundh, 2017). Jag har använt mig av samtliga booleska operatorer: "AND", "OR" och "NOT" för att utöka samt begränsa mina sökningar. Östlundh (2017) beskriver operatorerna som följer:

- ”AND” kan användas för att hitta de referenser som innehåller både A och B vilket är en kombination som begränsar sökningen för att generera ett snävare resultat.
- ”OR” kan användas för att generera referenser som innehåller både A och B vilket i sin tur kan ge ett bredare resultat.
- ”NOT” används för att begränsa resultatet då den operatoren finner de referenser som innehåller A men inte B.

Vetenskapligt material beskrivs av Östlundh (2017) som en färskvara och en tidsbegränsning bör därför göras för att undvika den forskning som inte längre anses aktuell. För att inte göra urvalet allt för snävt beslutade jag mig för ett intervall på 15 år, dvs 2006 – 2021 vid litteratursökningarna. Avgränsningen grundar sig även i att mängden forskning på området är tämligen begränsat. Vidare begränsade jag sökningarna till kvantitativa samt kvalitativa studier, att kombinera de olika ansatserna förklarar Bryman (2018) kan bidra till en mer genomgående redogörelse. Författaren beskriver ett angreppssätt som berör processer och förklarar skillnaderna som kan uppfattas mellan kvantitativ och kvalitativ forskning. Det finns inom forskningen en fördel i att kombinera ansatserna anser Forsberg och Wengström (2016), då det möjliggör för forskaren att se på problemet ur olika synvinklar.

Då jag haft för avsikt att undersöka vilka orsaksfaktorer som identifierats på individ -, hem/familj och skolnivå bedömer jag att en kombination av både kvalitativa och kvantitativa studier har varit fördelaktigt.

Inklusions – och exklusionskriterier

Att använda sig av tydliga inklusions – och exklusionskriterier bidrar till en klarare bild över vilka studier som är relevanta och är en del i den systematiska litteraturstudien (Forsberg & Wengström, 2016) vilket är ett inslag jag införlivat i min metod.

Inklusionskriterier:

- Kvalitativa – och kvantitativa studier
- Peer reviewed
- Artiklar som studerat orsaks – och närvarofrämjande faktorer
- Artiklar som studerat konsekvenser av problematisk skolfrånvaro
- Artiklar som identifierat risk – och skyddsfaktorer

Exklusionskriterier:

- Artiklar skrivna på andra språk än engelska och svenska
- Studier som studerat behandlingsinsatser av psykisk ohälsa kopplat till skolfrånvaro
- Studier som ej varit etiskt godkända

Urval

Under denna rubrik kommer de steg som gjorts i urvalsprocessen att beskrivas för att tydliggöra hur processen gått till. Avslutningsvis redovisas antal studier samt bortfall i respektive urval i tabell 1.

Urval I

I urvalets första steg lästes titel samt abstrakt igenom, detta för att identifiera artiklar som inte var aktuella i förhållande till studiens syfte samt inklusions – och exklusionskriterier. Bortfall i detta urval berodde dels på att de inte stämde överens med studiens syfte eller att de var litteraturstudier, dels berörde de olika behandlingsinsatser för elever med psykisk ohälsa i kombination med problematisk skolfrånvaro.

Urval II

I urvalets andra steg lästes samtliga artiklar igenom för att dels fastställa att de stämde överens med syfte samt inklusions – och exklusionskriterier. De artiklar som exkluderades i detta urval berodde främst på missvisande abstrakt och visade sig senare vara litteraturstudier. Artiklar det fanns en viss osäkerhet kring valdes ut för vidare läsning, detta för att inte missa studier som kunde vara av värde för litteraturstudien.

Urval III

I det sista urvalet läste jag igenom samtliga artiklar ytterligare en gång och jämförde dessa med nedanstående frågor. Dessa tre frågor valdes ut, utifrån den systematiska litteraturstudiens checklista, för att användas som stöd i urvalsprocessens sista steg. Bortfall grundade sig således i att någon av dessa tre frågor ej uppfylldes.

1. Finns etiskt resonemang beskrivet? JA/NEJ
2. Finns urval tydligt beskrivet? Var/när/hur informanterna kontaktades? JA/NEJ
3. Beskrivs metoden tydligt? JA/NEJ

För att studien skulle inkluderas skulle samtliga tre frågor besvaras med ett JA.

Tabell 1:

Urval I	Antal studier: 43 Bortfall: 19
Urval II	Antal studier: 24 Bortfall: 10
Urval III	Antal studier: 14 Bortfall: 3

Inkluderade	Antal studier: 11
-------------	-------------------

När alla steg genomförts och det slutgiltiga antalet studier var klart gjordes en artikelmatris (bilaga 1) utifrån rubrikerna ”författare/årtal”, ”titel”, ”syfte”, ”metod” samt ”resultat/slutsats”, detta för att skapa en tydligare överblick över samtliga studier.

Etiska aspekter

Systematiska litteraturstudier bör endast innehålla de studier som en etisk kommitté har godkänt (Forsberg & Wengström, 2016). Då jag har valt att till viss del utgå från den systematiska litteraturstudiens tillvägagångssätt har denna riktlinje tagits i beaktning.

Självbestämmande är en viktig del i samhället vilket innebär att de som medverkar i en studie själva ska fatta beslutet kring sitt deltagande (Kjellström, 2017). Min litteraturstudie innehåller ett antal studier där barn har medverkat vilket har varit en viktig del för att få möjlighet att ta del av elevperspektivet. Enligt lagen om etikprövning av forskning som avser människor (SFS 2003:460, 16, 17, 18 §§) ska samtycke ges samt innebörden av en studie förmedlas på ett så precist och tydligt vis att barnet själv förstår i det fall att hen är 15 år men under 18 år. I andra fall då barnet inte har fyllt 18 år krävs dock, förutom att barnet i fråga själv förstår vad studien innebär och ger sitt samtycke, att även vårdnadshavaren informeras om studien och ger samtycke (SFS 2003:460, 18 §). Det är dock viktigt att tänka utifrån termer av ålder och utveckling, att prata med barnet på en nivå att de förstår utefter deras förmåga (Kjellström, 2017). Det har varit viktigt för mig att försäkra mig om att forskarna har värnat om barnets integritet och att deras deltagande har skett under rätt förutsättningar. Därför har jag varit noggrann med att granska de etiska aspekterna i de studier där barn har deltagit och försäkrat mig om att tillvägagångssättet funnits tydligt beskrivet. Vidare är det viktigt att forskaren avidentifierar materialet, detta för att säkerställa att specifika individer inte ska kunna kopplas till specifika uppgifter (Vetenskapsrådet, 2017). Det har därför varit av vikt att det tydligt framgår hur materialet har hanterats, om det exempelvis framgår att respondenters namn har ändrats för att bevara sekretessen.

Förförståelse

På min arbetsplats är jag ansvarig över att fånga upp de eleverna med en problematisk skolfrånvaro och genomföra frånvaroutredningar. Det innebär att jag har en förförståelse som

gör att jag är i en unik position när jag står med ena foten i rollen som forskare och med den andra i den verklighet som studierna beskriver.

I största möjliga mån har därför ett reflexivt förhållningssätt anammats i denna studie, vilket innebär att forskaren beaktar sin roll och position i den sociala värld som studeras (Johansson, 2005). Jag som vit, svensk, 30-årig kvinna har till exempel med min bakgrund och mitt arbete ett specifikt sammanhang med fördomar och kunskaper genom vilket materialet bearbetas och tolkas.

En förförståelse kan skapa både möjligheter och begränsningar. Detta genom att förståelsen för området kan fördjupas men det kan samtidigt innebära vissa svårigheter gällande att vara objektiv (Carlsson, 2017). En begränsning kan innebära att verkligheten är svår att bortse från, att det är lätt att tänka i termer av praktikaliteter i stället för teorier. Att delge min förförståelse har jag ansett viktigt utifrån trovärdigheten. För att minska risken för att urvalet av den tidigare forskningen baseras på mitt "egenintresse" har jag därför ända från start varit tydlig i mina inklusions – och exklusionskriterier.

Analysmetod

De valda studier analyserades utifrån en innehållsanalys vilket Forsberg och Wengström (2016) förklarar utifrån ett systematiskt och stegvist arbetssätt. Initialt är det av vikt att läsa igenom materialet flera gånger för att ha god inblick i studiernas innehåll och detta ska ske innan nästa steg påbörjas. Att identifiera nyckelbegrepp, subteman och slutligen olika teman är innehållsanalysens andra steg varvid forskarens egna tolkningar av materialet styr hur olika teman utformar sig (Forsberg & Wengström, 2016). Författarna tillägger att det kan vara av vikt att diskutera de olika fynden tillsammans med en möjlig medskribent för att ta del av varandras tolkningar och uppfattningar av materialet. Denna litteraturstudie genomförs utan medskribent vilket kan vara en möjlig nackdel, i förhållande till ovan nämnda fördelar, att ytterligare tolkningar och infallsvinklar hade kunnat bidra till en djupare förståelse om sådan funnits. Samtidigt är det de egna tolkningarna som genererat de olika teman och således även resultatet vilket rimligtvis hade kunnat bli annorlunda om ytterligare en person med annat perspektiv medverkat. De steg i analysen genomfördes enligt följande:

1. Samtliga studier lästes igenom flera gånger vid olika tillfällen där anteckningar och färgmarkeringar gjordes var gång. Dessa jämfördes sedan med varandra vilket således skapade möjlighet att ta del av och analysera tolkningarna.

2. Utifrån anteckningar samt tolkningar identifierades nyckelbegrepp vilka i sin tur genererade olika subteman som slutligen utkristalliserade sig i fyra olika teman under vilka resultatet sedan kommer att presenteras (se tabell 2).

Valet av innehållsanalys som metod var för att få en djupare inblick i det material som urvalet genererade samt med en förhoppning om att finna antingen likheter eller skillnader i orsaksfaktorer på de olika nivåerna.

Teman

Nedan visas den tabell över de teman som utkristalliserades genom analysen där exempel på nyckelord samt subteman presenteras. Detta för att tydliggöra för läsaren hur processen gått till.

Tabell 2:

<i>Exempel på nyckelfynd</i>	<i>Subtema</i>	<i>Tema</i>
<p>Elever beskriver att de har dåliga relationer till lärare och känner ibland en rädsla för lärare.</p> <p>Dåliga relationer till klasskompisar beskrivs som orsaksfaktor.</p> <p>Respondenter beskriver att en vändpunkt var bemötande från och relationer till lärare och föräldrar.</p> <p>Att ha vänner i skolan angavs som närvarofrämjande.</p> <p>Ett antal respondenter poängterade vikten av samverkan mellan hem och skola.</p>	<p>Bristfälliga sociala relationer.</p> <p>Vikten av vänskap och goda relationer.</p> <p>Insikt i att kommunicera för att nå det gemensamma målet.</p>	Relationer
<p>Ett antal elever beskriver att allmänna skolutrymmen känns otrygga</p>	<p>Faktorer i både hem – och lärmiljö har en negativ inverkan på eleven</p>	Miljö och omgivning

<p>Lärare anger att flertalet elever lever i en kaosartad miljö.</p> <p>Skolans förmåga att anpassa skolmiljön för eleverna är bristfällig</p>	<p>Det finns behov av extra stöd och anpassningar.</p>	
<p>Flertalet elever anges lida av depression och ångest.</p> <p>Några lärare anger att deras egen psykiska ohälsa påverkar deras arbete.</p> <p>Förekomst av missbruk och psykisk ohälsa i hemmet.</p> <p>Elever med olika neuropsykiatriska svårigheter finns representerade bland elever med problematisk skolfrånvaro.</p>	<p>Psykisk ohälsa på flera nivåer.</p> <p>Vårdnadshavares mående och problematik påverkar eleven.</p> <p>Neuropsykiatrisk problematik.</p>	<p>Psykiska och fysiska faktorer</p>
<p>Elever upplever ofta prestationsångest kopplat till skolans förväntningar.</p> <p>Respondenter beskriver att både höga och låga akademiska krav bidrar till skolfrånvaro.</p> <p>Lärare antyder att klassisk skolform inte passar alla</p> <p>Lärare anger att deras kunskaper om psykisk ohälsa är bristfällig</p>	<p>Skolans förmåga till anpassningar antas vara bristfällig.</p> <p>Läroplanen och skolans krav.</p> <p>Förmåga att se sina utvecklingsområden.</p> <p>Förmåga att reflektera över sin lärarroll och utvecklingsbehov.</p>	<p>Organisatoriska faktorer</p>

Resultat

I detta kapitel kommer resultatet att presenteras under respektive tema och inte på individ-, hem/familj och skolnivå, detta då flera orsaks – samt närvarofrämjande faktorer återfinns på samtliga nivåer men utifrån olika perspektiv.

Relationer

I en rad studier har relationer mellan eleven och omgivningen dels varit en genomgående orsaksfaktor kopplat till problematisk skolfrånvaro, dels har det visat sig vara en närvarofrämjande orsak. Relationerna har i följande avsnitt delats in i tre underkategorier för att skapa en mer strukturerad överblick.

Relationer till andra elever

I en studie av Keppens och Spruyt (2017), där de undersökte frånvaro ur elevens perspektiv genom djupintervjuer med 20 ungdomar, beskrivs relationer till vänner som en skyddsfaktor. Att den gemenskap och tillhörighet som fanns med vissa klasskompisar bidrog till att frånvaron inte var ihållande utan snarare sporadisk. Vilket så även framgår i Baker och Bishops studie (2015) om långvarig skolfrånvaro, att det var vänskapsrelationer som bidrog till att skolnärvaron upprätthölls. Strand (2014) beskriver i sin studie att en konsekvens av skolfrånvaron är bristfälliga relationer till klasskompisar, vilket även Keppens och Spruyt (2017) anger i sin studie och påtalar att det i sin tur kan bidra till att eleven hamnar i spiraler av ett problematiskt beteende, exempelvis kriminalitet.

Baker och Bishop (2015) redogör i sin studie att det bland vissa respondenter finns känslor av utanförskap, att de under tiden av sin frånvaro, bildas nya grupper i skolan där de inte tillhör någon grupp om eller när de till slut befinner sig i skolan. Konsekvensen utav det kan bidra till ytterligare frånvaro.

Relationer utanför skolan beskriver Strand (2014) i sin studie som positiva och viktiga för elever med problematisk skolfrånvaro. Relationerna berör främst de mellan eleven och dess vänner som också är frånvarande vilket grundar sig i en känsla av att bli förstådd, att ha någon som förstår hur eleven mår (Strand, 2014).

Gruppträck som orsaksfaktor anger Reid (2008) i sin studie och beskriver att det i många grupper anses vara coolt att missa skolan. Gruppträck anger även Strand (2014) i sin studie och beskriver en ungdomskultur som präglas av skolfrånvaro, som ofta leder till vidare frånvaro. En konsekvens av frånvaron är bristfälliga relationer till klasskompisar beskriver Strand (2014) vilket ofta leder till en ond spiral som även det kan bidra till mer frånvaro. Ett vanligt fenomen är att elever tenderar att ansluta sig till vänner som inte befinner sig i skolan (Finning et al.,

(2019). Det förklaras utifrån den kultur som råder i gruppen, att den emellertid är så pass stark att elever som tillhör gruppen men som står utanför till slut ansluter sig. Ingul et al. (2012) urskiljer dessutom i sin studie att flertalet av de frånvarande eleverna sällan ansluter sig till några fritidsaktiviteter och har således bristande sociala relationer även utanför skolan.

Relationer till skolpersonal

I Strands studie (2014) har elevens perspektiv på skolk och dennes skolsituation undersökts genom intervjuer med 15 gymnasieungdomar. I denna framgår det att yttre faktorer som relationer till lärare och klasskompisar, har varit en stor orsak till skolfrånvaron. Att dåliga relationer är en orsaksfaktor påtalar även Sugrue et al. (2016) i sin studie där de undersökt myndighetsanställda och deras arbete med elever med problematisk skolfrånvaro. I studien framgår det att kopplat till skolan är dåliga relationer till främst lärare mest framträdande. Utifrån ett skolperspektiv urskiljer Havik et al. (2014) en rädsla för lärare och deras bemötande som en omständighet vilken påverkar det facto att elever i stället stannar hemma. Rädsla för lärare påvisar även Baker och Bishop (2015) i sin studie och menar på att oro över att befinna sig i skolan är en konsekvens av den rädslan som vidare kan leda till frånvaro.

Relationer till familj

Forsell (2020) poängterar i sin avhandling hur viktigt det är för människans utveckling att känna en samhörighet med andra, det är ett fundamentalt behov vi har. Den problematiska skolfrånvaron påverkar inte bara relationerna till klasskompisar och lärare, förklarar Forsell (2020), utan även relationen mellan eleven och dess vårdnadshavare.

För vissa elever beskriver Strand (2014) att förbättrade relationer till lärare och vårdnadshavare var en vändpunkt, att det var anledningen till att återgången till skolan kändes enklare. Ur ett närvarofrämjande perspektiv poängterar Forsell (2020) att goda relationer till viktiga personer många gånger är en förutsättning för att minska frånvaron. Goda familjereaktioner anges även i Keppens och Spruyts studie (2017) som en förutsättning ur ett närvaroperspektiv, vilket de däremot påpekar skulle kunna bero på ungdomars upplevelse av skyldigheter gentemot vårdnadshavare. Det grundar sig i en rädsla av att den höga frånvaron kan komma att drabba familjen ekonomiskt och således skada deras relation.

Relationer mellan hemmet och skolan

I sin studie beskriver Reid (2008) att skolpersonal emellertid upplever känslor av ”vi och dom”, och att det påverkar relationen mellan hemmet och skolan. Därmed tycks relationer mellan olika miljöer vara viktiga.

Hur relationen till skolan uppfattas påstår Forsell (2020) karaktäriseras av hur kommunikationen mellan hemmet och skolan upplevs av både vårdnadshavare och elev. I vissa

fall förklarar Forsell (2020) att föräldrar har fått påtryckningar från skolan om att de måste få sina barn dit, att de har ett skolpliktsansvar vilket inte har förenklat relationen dem emellan. Utifrån ett elevperspektiv anger Baker och Bishop (2015) att de önskar att vuxna slutar prata över deras huvud och börjar kommunicera med dem. Kommunikation och samarbete med skola är något vårdnadshavare har saknat (Forsell, 2020). Samverkan mellan hemmet och skolan anger Gren-Landell et al. (2015) kan vara ett sätt att arbeta närvarofrämjande samtidigt poängterar de att det emellertid finns anledningar att även samverka med andra myndigheter. Relationer mellan skola och hem har enligt Forsell (2020) förbättrats när elever blivit erbjudna att gå i mindre grupp, detta beskriver han kan påverkas av att personal i den gruppen har mer tid än vad lärare i stor klass har. Att förbättra kommunikationen skulle kunna göra vårdnadshavare mer involverade i elevens frånvaroproblematik förklarar Reid (2008). Även Forsell (2020) utskiljer att kommunikation är viktig ur många aspekter, till stor del för att kunna identifiera elever med svårigheter och förklarar att det är något både elever och vårdnadshavare har saknat. Han poängterar att det måste finnas en tvåvägskommunikation mellan hem och skola för att möjliggöra att skapa en överblick av den situation eleven befinner sig i. Kommunikation mellan olika parter anger Sugrue et al. (2016) är viktig, dels för att det skulle kunna bidra till att vårdnadshavare får en ökad förståelse för skolsystemets uppbyggnad, dels för att minska deras negativa inställning till skolan.

Här ser vi att relationer till både klasskompisar och skolpersonal samt kommunikationen mellan vårdnadshavare och skolan som centrala faktorer.

Miljö/omgivning

Flera studier visar att den miljö eleven befinner sig i och hur dess omgivning ser ut påverkar hur och om de befinner sig i skolan eller ej. Resultaten i de olika studierna tyder på att orsaker tillskrivs både hem – och skolmiljön samtidigt finns det en samstämmighet bland flera forskare som hävdar att det är ett problem på flera nivåer.

Finning et al. (2019) beskriver i sin studie att lärares uppfattning om orsaksfaktorer oftast härleds till hemmiljön i vilken eleven har få positiva förebilder och ett bristande stöd. Gren-Landell et al. (2015) har i sin studie kunnat urskilja en viss skillnad i lärare respektive specialpedagogers uppfattning kring vad frånvaroproblematiken främst kan härledas till. Specialpedagogerna tycks uppfatta att de främsta orsakerna är på individ – och skolnivå, varvid lärarna snarare tillskriver hemmiljön och eleven orsakerna. Att skolan är en liten, eller har ingen

bidragande orsak till frånvaroproblematiken, beskriver Finning et al. (2019) är en uppfattning bland vissa respondenter i deras studie. Att det är på individ – och familjenivå de primära orsaksfaktorerna kan härledas till och att skolan snarare kan tillskrivas en sekundär roll.

Hemmiljön

Att föräldrars inställning till skolan har en stor inverkan på eleven är både lärare och specialpedagoger överens om (Gren-Landell et al., 2015). Vårdnadshavares inställning till skolan anges även i Sugrue et als. (2016) studie som en orsaksfaktor, men även bristande kunskap om skolans regler och det faktum att den är obligatorisk anses också vara en bidragande faktor. I sin studie urskiljer Reid (2008) att det bland skolpersonal finns en uppfattning av att vårdnadshavare skulle ha en tolerant inställning till skolfrånvaro men poängterar att det snarare kan bero på egna dåliga erfarenheter av skolan. Att det som kan uppfattas tolerant snarare grundar sig i en förståelse som gör att vårdnadshavare inte motiverar eleven till att gå i skolan. Vårdnadshavares egna skolerfarenheter anger även Finning et al. (2019) som en potentiell orsaksfaktor men hänvisar även till att det kan finnas vissa kulturella normer som påverkar vårdnadshavares syn på skolan.

Reid (2008) beskriver att elever ibland tillskrivs ett alltför stort ansvar, att föräldrar som har arbeten där de är frånvarande på morgonen påverkar elevens skolgång. Att vårdnadshavares arbetssituation påverkar elevens frånvaro anger även Sugrue et al. (2016) i sin studie och påpekar att elever vars vårdnadshavare har arbeten där de antingen arbetar skift eller nätter lämnas att ta ansvar över sin egen skolgång. Det tenderar att bidra till misskötsel av skolan samt en hög skolfrånvaro.

Elever som inte bor hemma hos sina vårdnadshavare utan är placerade i andra hem menar Ingul et al. (2012) framträder i deras studie varpå Baker och Bishop (2015) identifierat att elever som upplever att de inte har någon fast punkt i livet tenderar att ha hög skolfrånvaro.

Att tillhöra två olika familjemiljöer, där frånvaroproblematiken kan se olika ut, menar Forsell (2020) kan ha en viss inverkan, han beskriver att olika familjer har olika inställningar samt tankar och uppfattningar om skolan vilket kan påverka både frånvaron och närvaron hos eleven.

Kontextuella faktorer anger Fortin et al. (2006) återfinns inom flera grupper av elever med problematisk skolfrånvaro. I deras studie hade de för avsikt att identifiera olika undergrupper bland elever med problematisk skolfrånvaro varvid fyra olika grupper kunde identifieras. Vissa signifikanta likheter anges i studien, att elever som upplever ett bristande känslomässigt stöd från familjen tillhör olika undergrupper. Dessa undergrupper representeras av elever med goda

skolprestationer likväl de vars skolgång kantas av dålig motivation och hög skolfrånvaro. Elever i grupp fyra vittnar om en hemmiljö som kantas av kaos och bråk, vilket inte återfinns i grupp tre som i stället beskriver en hemmiljö med hög familjesammanhållning och engagemang från vårdnadshavare (Fortin et al., 2006). Bråk och ett bristande stöd hemifrån anger även Forsell (2020) och Strand (2014) som en förklaring till problematisk skolfrånvaro.

Miljöfaktorer behöver inte enbart ha en negativ påverkan utan kan ha positiv inverkan på elevers närvaro förklarar Strand (2014) i sin studie, att elever som upplever ett bra stöd hemifrån kan vara en oerhört viktig faktor vad gäller det närvarofrämjande arbetet.

Att det bland elever med problematisk skolfrånvaro skulle existera enbart en typ av familj eller elev anser Fortin et al. (2006) är en "snäv" bild, vilket Forsell (2020) bekräftar och beskriver det som en heterogen grupp av elever.

Skolmiljö

Konflikter i och utanför klassrummet beskriver Strand (2014) som framträdande bland elevernas berättelser i hennes studie. Konflikter urskiljs även i Finning et al. studie (2019) och beskrivs som en av de största orsaksfaktorerna i skolkontexten. En skolatmosfär som präglas av stökiga klassrum anser Strand (2014) påverkar elever i stor utsträckning vilket försämrar deras motivation att antingen återvända till skolan, alternativt stanna kvar i skolan. Havik et al. (2014) beskriver i sin studie att många vårdnadshavare, som har en stor inblick i elevens vardag, är av uppfattningen att stökiga och otrygga klassrum är en orsaksfaktor vad gäller problematisk skolfrånvaro. Konflikter anger Gren-Landell et al. (2015) som möjliga orsaker till skolfrånvaro och hävdar samtidigt att våld, i både skolan och hemmet, har en negativ inverkan på elevens skolgång var på psykisk ohälsa kan vara en konsekvens utav detta.

Otrygghet i skolan anger Baker och Bishop (2015) till stor del beror på mobbning, vilket också påverkar deras psykiska hälsa. Mobbning anges även i Reids (2008) studie vilken också lyfter nätmobbning som ytterligare en aspekt och förklarar att medias påverkan på ungdomar är stark och samtidigt svår att påverka. Skolan som en otrygg plats till följd av bland annat mobbning anger även Ingul et al. (2012) gällande orsaksfaktorer. Att mobbning skulle kunna vara en orsak uppger även Havik et al. (2014) i sin studie utifrån ett vårdnadshavarperspektiv, där det förtydligas att det är deras uppfattning och inget elever har berättat om hemma. Tilläggas ska att Forsell (2020) förklarar att elever som utsätts för mobbning kan ansluta sig till andra grupper, att det per automatik inte innebär att de befinner sig utanför den sociala kontexten.

Finning et al. (2019) poängterar att övergångar mellan olika miljöer eller kontexter kan vara svåra för elever att hantera och det kan leda till problematisk skolfrånvaro. Att sluta högstadiet

och börja gymnasiet beskrivs som en sådan övergång. Vidare förklaras att även skolbyten eller att sommarlovet närmar sig kan vara svårt för många elever. Övergångar anger även Forsell (2020) som potentiella orsaksfaktorer, men tillägger att det kan räcka med att byta klassrum eller få en ny lärare för att orsaka svårigheter för vissa elever.

Flera faktorer har synliggjorts inom individens miljö och omgivning. Avgörande kan vara trivseln i skolan, hur skolmiljön upplevs av eleven och hur deras hemförhållanden är. Förtydligas ska att både miljön i hem och skola kan vara positiv ur ett närvarofrämjande perspektiv.

Psykiska och fysiska faktorer

En rad studier har pekat på psykisk ohälsa som en förklaring till elevers problematiska skolfrånvaro, inte bara på en individnivå också på familj – och skolnivå. Fysiska problem, både hos eleven och vårdnadshavare, samt vissa anmärkningar utifrån de somatiska orsakerna nämns även de som faktorer.

Psykiska faktorer

Ingul et al. (2019) urskiljer i sin studie om sociala och individuella orsaksfaktorer kopplade till skolfrånvaro depression samt social ångest, så kallat internaliserade problem, som två möjliga orsaksfaktorer. Depression och ångest anges även i Baker och Bishops studie (2015) som potentiella faktorer som orsakar skolfrånvaro hos elever. Även Finning et al. (2019) urskiljer ångest samt andra psykiska problem kopplat till en problematisk skolfrånvaro och förklarar vidare att ångesten blir till en ond spiral då hög frånvaro i sin tur kan bidra till ångest. I Gren-Landell et al. studie (2015) framgår det även att den psykiska ohälsan bland elever inte nödvändigtvis leder till problematisk skolfrånvaro, utan att det även påverkar inläringen hos de som befinner sig i skolan. Ingul et al. (2019) anger även i sin studie att det mellan elever med, vad de hänvisar till som, normal frånvaro och hög frånvaro inte finns några signifikanta skillnader vad gäller depression och ångest.

I sin studie identifierar Sugrue et al. (2016) utöver individuella faktorer även psykiska och fysiska faktorer i familjer där missbruk och psykisk ohälsa är framträdande, vilka de menar kan vara bidragande orsaker till elevers frånvaro. Missbruk och psykisk ohälsa anges även i Gren-Landell et al. studie (2015) på familjenivå tillsammans med psykisk ohälsa bland lärare. Strand (2014) identifierar i sin studie elever som, i stället för att befinna sig i skolan, är frånvarande för att ta hand om sjuka vårdnadshavare. Samtidigt poängterar Forsell (2020) att elever, som

medger att deras familjerelationer kan vara komplicerade, aldrig upplevt att deras vårdnadshavare satt stopp för deras skolgång.

Fortin et al. (2006) urskiljer i sin studie att det bland elever som anges ha goda akademiska resultat finns en låg skolmotivation vilket till stor del beror på upplevelser av att frekvent misslyckas i skolan. Baker och Bishop (2015) beskriver i sin tur att det bland vissa elever med en problematisk skolfrånvaro finns en uppfattning om att vara sämre i skolan än sina klasskompisar. Detta poängterar även Forsell (2020) och beskriver att elever med problematisk skolfrånvaro ofta tenderar att ha en låg tilltro till sin egen förmåga. Reid (2008) redogör i sin studie för att det bland elever med problematisk skolfrånvaro finns de med en svag tilltro till sin egen utveckling vilket speglar sig i bristande framtidsplaner.

Forsell (2020) beskriver i sin studie att elever med neuropsykiatriska svårigheter i stor utsträckning finns representerade bland elever med problematisk skolfrånvaro. Att de finns representerade i den gruppen kan dels bero på att en bristande koncentrationsförmåga, dels på grund av svårigheter med det sociala samspelet (Forsell, 2021). Svårigheter att interagera med andra människor anger även Fortin et al. (2006) i sin studie och poängterar att det delvis kan bero på olika beteendeproblem. Fortin et al. (2006) beskriver vidare att ett flertal av eleverna med beteendeproblem även har inlärningssvårigheter och anser att det i stor utsträckning kan leda till problematisk skolfrånvaro.

Forsell (2020) anger i sitt resultat att det för elever med neuropsykiatriska svårigheter kan vara förödande att befinna sig i en miljö med så höga krav som skolan har, att det är en riskfaktor för problematisk skolfrånvaro. Han poängterar även att elever med dessa svårigheter drabbas av den läroplanen skolan arbetar utefter, att de riskerar att inte nå målen och således inte få godkända betyg.

Fysiska faktorer

Det råder inga tvivel om att de psykiska problemen är en bidragande faktor menar Forsell (2020), samtidigt poängterar han vikten av att uppmärksamma de elever som ofta sjukanmäler sig på grund av exempelvis huvudvärk och magont. Dessa anledningar anger Forsell (2020) kan vara tidiga tecken bland elever som utvecklar en problematisk skolfrånvaro. Han förklarar vidare att ett tidigt tecken, som måste uppmärksammas, är om elevens beteende i klassrummet drastiskt förändras. Fysiska faktorer anger även Strand (2014) i sin studie vilket Baker och Bishop (2015) också hänvisar till och antyder att en "känsla av att vara sjuk" har identifierats som ett motiv bland respondenterna. Det kan vara en undanflykt förklarar Forsell (2020) och

anser att det är en enklare ursäkt än att behöva prata om svåra saker. Havik et al. (2014) förklarar att somatiska symptom är den näst vanligaste frånvaroorsaken och beskriver det som en legitim orsak till frånvaro.

Som framkommit kan man som psykiska faktorer se både ångest/depression som avgörande. Vidare kan man som fysiska faktorer se magont och huvudvärk som tidiga tecken för en problematisk skolfrånvaro.

Organisatoriska faktorer

Flera studier har kommit fram till flertalet orsaksfaktorer på organisatorisk nivå: bland annat skolpersonals brist på kunskap, att skolan inte är anpassad för alla och att de individuella behoven inte tas med i beaktning.

Gren-Landell et al. (2015) har i sin studie undersökt hur lärare och specialpedagoger ser på skolfrånvaro och där visar resultaten att respondenterna, i förhållande till orsaksfaktorer på skolnivå, hänvisar till organisatoriska brister. Att de ges för lite tid till det administrativa arbetet samtidigt som deras kunskap om psykisk ohälsa är bristfällig. Detta påverkar deras förmåga att identifiera dessa elever. Att orsaksfaktorer på skolnivå till viss del beror på identifiering av elever med psykisk ohälsa hävdar även Baker och Bishop (2015) som anser att skolan brister i sitt agerande, samt att det tar för lång tid att uppmärksamma eleverna. De beskriver vidare att det, bland vissa elever, finns en upplevelse av att skolsystemet inte fungerar. Ökad kunskap och att tidigt kunna agera menar Gren-Landell et al. (2015) är nödvändigt för att kunna ge eleverna det stöd de behöver. Havik et al. (2013) påpekar att frånvaron i många fall redan gått för långt vilket hade kunnat förhindras genom att erbjuda stöd i ett tidigare skede.

Att elevers behov av stöd från skolans håll inte tillgodoses anser Baker och Bishop (2015) kan bero på att många elever är i behov av stöd och att skolsystemets uppbyggnad inte utgår från elevers olikheter och individuella behov. Detta bekräftas av Finning et al. (2019) som har undersökt skolpersonals uppfattning om riskfaktorer, där de menar på att läroplanen inte är anpassad för alla elever. Denna faktor uppmärksammar även Forsell (2020) som menar på att skolan behöver anta ett mer flexibelt förhållningssätt och skapa förutsättningar för eleverna att återgå till skolan. Skolan bör verka för att vända frånvaron genom att exempelvis göra anpassningar i lärmiljön. Att rektorer och lärare inte agerar antas bero på bristande kunskap om de elever som av olika anledningar är i behov av ytterligare stöd (Forsell, 2020). Att elever

upplever skolmisslyckande anger Strand (2014) i sin studie som en viktig aspekt att ta hänsyn till och att erbjuda stöd i ett betydligt tidigare skede kan innebära en förbättrad närvaro. Det som i många fall har fått elever att ändra sin inställning till skolan och öka närvaron har varit det stöd som givits från lärare (Strand, 2014).

Havik et al. (2014) har i deras studie undersökt problematisk skolfrånvaro ur vårdnadshavares perspektiv där resultatet antyder liknande upplevelser, att skolan som organisation bidrar till skolfrånvaro utifrån dess höga akademiska krav. Samtidigt poängterar Strand (2014) motsatsen, att de akademiska kraven emellertid upplevs för låga och inte utmanar elever tillräckligt vilket i sin tur kan bidra till skoltrötthet och så småningom skolfrånvaro. Bland elever som beskrivs som "särbegåvade" finns det också en bristande kunskap menar Forsell (2020) som poängterar att även de kan vara i behov av stöd, att det per automatik inte innebär att de har förmågan att klara alla ämnen i skolan. För att arbeta närvarofrämjande anser Forsell (2020) därav att lärmiljön bör anpassas utifrån de individuella behov som finns. Baker och Bishop (2015) poängterar att elever i flera fall upplever att återgången till skolan förväntas ske snabbt och att deras försök att befinna sig i skolan stundvis bidrar till förväntningar av total närvaro vilket snarare har en motsatt effekt. Att vända skolfrånvaro är ett viktigt arbete påtalar Reid (2008) som anser att skolan bör, eller i de flesta fall måste, identifiera elevers behov och således arbeta mer med enskilda anpassningar.

Något som Baker och Bishop (2015) beskriver i sin studie som en potentiell utväg är anpassade scheman, exempelvis deltidsschema, under en viss tidsperiod för att gå sakta framåt. De poängterar däremot vikten av att se till den enskilda individen innan anpassningar genomförs. När eleven ska återgå till skolan efter långvarig frånvaro beskriver Forsell (2020) att en anpassning kan vara att få arbeta i mindre grupp. Vidare poängterar Baker och Bishop (2015) vikten av att skolan bör låta en återgång ta tid, att den bör präglas av försiktighet.

På organisatorisk nivå ser vi att skolan i stor utsträckning inte bemöter den enskildes behov, att lärare saknar kunskap och att skolan som organisation inte är anpassad för alla elever.

Reflektion

I Bronfenbrenners ekologiska systemteori finner vi individen i centrum och blickar utåt för att skapa en helhetsbild i den struktur och omgivning som påverkar en elev. Jag kommer därför

använda Bronfenbrenners modell (fig. 1) för att analysera orsaks – och närvarofrämjande faktor kring elevens problematiska skolfrånvaro inifrån och ut.

Mikrosystemet

Bronfenbrenner (1979a) menar på att relationer, roller och aktiviteter är vitala för barns utveckling. Dessa tre aspekter i barnens miljö synliggörs i flera delar av resultatet då forskningen på detta plan är, i kontrast till många andra ämnen ganska omfattande.

Relationer mellan elever och människor i deras närmiljö tycks ha både positiva och negativa inverkningar på elevens problematiska skolfrånvaro. Sugrue et al. (2016) påpekar dåliga relationer mellan elever och dess lärare som en bärande faktor till skolfrånvaro, var på Strand (2014) samt Keppens och Spruyt (2017) poängterar bristande relationer till klasskompisar som en framstående orsaksfaktor.

Relationer är en grundläggande byggsten i den ekologiska systemteorin där mellanmännsliga möten påverkar hur individens utveckling sker. När elever möter lärare eller klasskompisar och inte bildar de relationer som Bronfenbrenner (1979a) kallar för dyader så skapas inte de interpersonella strukturer som är bärande för individens trygghet i sin närmiljö. Som många forskare lyfter fram i sina studier så är relationer till lärare och klasskompisar bärande i att skapa en trivsamt miljö för att främja närvaron. Det blir möjligtvis allra tydligast när man ser hur elever med goda relationer i skolan har god närvaro trots att de har bristande familjerelationer.

I vissa grupper hävdar Reid (2008) att det anses coolt att utebli från skolan och i Strands studie (2014) anges gruppsyck som en stark anledning varvid hon menar på att kulturen i gruppen präglas av skolfrånvaro. Att eleven i dessa sammanhang intar en ”tuff” roll ligger som jag ser det i linje med Bronfenbrenners (1979a) beskrivning av hur de olika positioner individen har i samhället formas genom att prova olika roller och delta i olika sammanhang. Att elever ansluter sig till en grupp där det anses vara coolt att inte befinna sig i skolan kan förslagsvis förstås genom Finning et als. (2019) beskrivning av att det inom vissa grupper kan råda en stark skolkultur. Detta gör att elever som står utanför gruppen tenderar att ansluta till den, exempelvis kan elever vars vänner är frånvarande ha en benägenhet att dras in i ett sådant sammanhang. Genom Bronfenbrenners (1979a) beskrivning av hur dyader skapas när individer uppmärksammar varandra och deltar i varandras aktiviteter kan så även dessa sammanhang ses som positiva utifrån relationers betydelse för den mänskliga utvecklingen.

Att eleven upplever skolan som en otrygg plats beskriver både Baker och Bishop (2015) samt Ingul et al. (2012) till stor del bero på mobbning som i sin tur kan leda till psykisk ohälsa. Bronfenbrenner (1979a) beskriver i sin teori hur aktiviteter påverkar individen, att de är betydelsefulla processer som pågår över tid. Aktiviteter kan vara av både positiv och negativ karaktär där mobbning är en negativ sådan som kan leda till att elevens sociala krets minskar. Samtidigt beskriver Forsell (2021) att elever som utsätts för mobbning inte per automatik är ensamma och helt utan social samhörighet, då de i många fall ansluter sig till andra grupper.

Mesosystemet

Mesosystemet utgörs av två eller flera mikrosystem och ett exempel på ett samspel inom mesosystemet är kommunikationen mellan vårdnadshavare och skola, varför det bör poängteras att hur den kommunikationen fortskrider/fungerar har betydelse för eleven och dennes skolsituation.

Flera studier beskriver kommunikation och samverkan som både orsaks – och närvarofrämjande faktorer (Forsell, 2021; Baker och Bishop, 2015; Gren-Landell et al., 2015). Därmed är relationen mellan olika miljöer oerhört viktig i ett närvarofrämjande arbete. Både Sugrue et al. (2016) och Gren-Landell et al. (2015) beskriver att vårdnadshavare i vissa fall har en negativ inställning till skola, vilket kan ha en negativ inverkan på elevens skolnärvaro. Samtidigt poängterar studier att lärare kan ha en negativ inställning till hemmet, som därav tillskrivs ansvaret för elevens problematiska skolfrånvaro (Finning et al., 2019; Gren-Landell et al., 2015). Att lärares uppfattning om och deras inställning till hemmet påverkar eleven negativt ligger i linje med Bronfenbrenners (1979a) beskrivning av att relationerna mellan de olika mikrosystemen påverkar individen. Således kan skolans negativa inställning till hemmet påverka dess bemötande av och inställning till eleven, likaså kan elevens inställning till skolan påverkas av vårdnadshavares uppfattning av och relation till skolan.

Både elever och vårdnadshavare har saknat och önskat en bättre samverkan och kommunikation med skolan påtalar Forsell (2021) och beskriver att detta har definierat deras relation till skolan. Ur ett närvarofrämjande perspektiv är det av yttersta vikt att arbeta för att förbättra relationen dem emellan.

Det är inte bara relationen mellan hemmet och skolan som har betydelse, de elever som bor i två olika familjer präglas också av olikheter familjerna emellan. Forsell (2021) förklarar att det inom respektive familj kan finnas skilda åsikter och uppfattningar om skolan.

Trots att det kanske sällan nämns i flertalet av studierna är det viktigt att utifrån mesosystemet belysa hur relationer mellan de olika mikrosystemen påverkar eleven, och kanske framför allt hur relationerna mellan de olika hem där eleven många gånger spenderar en stor del av sin vardag har en inverkan på skolnärvaron.

Exosystemet

Exosystemet är en förlängning av mesosystemet där individen själv inte är aktiv men trots det indirekt påverkas av. I resultatet framkommer ett flertal faktorer på exonivå som påverkar elevens skolgång vilket är viktigt att analysera.

Två studier hänvisar till vårdnadshavares arbetssituation som en möjlig orsak till elevers problematiska skolfrånvaro. Sugrue et al. (2016) samt Reid (2008) beskriver att vårdnadshavare till eleven tenderar att tillskriva dem ansvar över sin egen skolgång. Det bör poängteras att detta inte är en genomgående faktor bland samtliga studier men upplevs så pass viktig att lyfta fram. Det är, om man ser det utifrån den ekologiska systemteorin, en situation där elever till följd av en yttre faktor påverkas negativt vilket de heller inte kan påverka.

Ett flertal studier beskriver brister inom skolan som organisation vilket kan ses som en indirekt påverkansfaktor, vilka många gånger resulterat i en problematisk skolfrånvaro. Både Forsell (2021) och Gren-Landell et al. (2015) beskriver lärares kunskapsbrist och hur den påverkar elever negativt då deras behov inte identifieras och således inte blir tillgodosedda. Skolan är en viktig plats för barn och ungas utveckling och framtid. Det är å ena sidan en plats där de är aktiva deltagare, å andra sidan en plats där eleven själv inte är aktiv och således inte kan påverka (Bronfenbrenner, 1979a; 1977). I många fall har frånvaron redan fortskridit allt för länge förklarar Havik et al. (2013) och om skolan agerat i tid hade det kunnat förhindras. Att arbeta med extra anpassningar utefter elevens behov främjar närvaro (Forsell, 2021; Baker & Bishop, 2015; Reid, 2008).

Makrosystemet

Makrosystemet berör ingen specifik kontext vilket gör att det skiljer sig åt från övriga system och inkluderar bland annat olika kulturer, inom vilka det kan finnas olika värderingar eller antaganden om vad som är normalt eller avvikande hos en individ (Bronfenbrenner, 1977; Bronfenbrenner, 1979a).

Det är inte bara närmiljön som är en stor orsaksfaktor utan även samhällets normer och därför kan även problematisk skolfrånvaro förstås utifrån ett samhällsperspektiv. I den samhälleliga kulturen ingår det att gå i skolan, det skulle innebära att elever med en problematisk skolfrånvaro bryter mot dessa normer och värderingar.

Skolans läroplan är ytterligare exempel på ett makrosystem, vilket påverkar alla elever. Studier påpekar att läroplanen kan ses som en orsaksfaktor i sammanhanget (Finning et al, 2019), att skolan inte passar alla men vilken de ändå måste rätta sig efter. Inte minst kan läroplanens utformning påverka elever med neuropsykiatriska svårigheter förklarar Forsell (2021), då risken att inte nå målen och avsluta skolan utan betyg är en överhängande risk. Skolans höga krav är inget en elev kan påverka men som ändå drabbar den enskilde oerhört. Att se över hur organisationen är uppbyggd och hur den är anpassad efter samtliga elever är huvudmannens ansvar därav är det viktigt att undersöka faktorer inom skolan som både orsakar frånvaro och bidrar till närvaro.

Slutdiskussion

Syftet med denna litteraturstudie har dels varit att beskriva och analysera vilka orsaker till problematisk skolfrånvaro som den tidigare forskningen har identifierat på individ-, - hem/familj och skolnivå, dels vilka närvarofrämjande faktorer som finns beskrivet i den befintliga forskningen.

Genom den ekologiska systemteorin har orsaksfaktorer lyfts fram i flera olika nivåer. På individnivå kan vi se att en brist på trygga relationer leder till frånvaro för många elever, men även genom strukturer som individen inte kan påverka har orsaksfaktorer synliggjorts. Elever med ångest/depression identifieras bland de elever med en problematisk skolfrånvaro, samtidigt kan frånvaron i sin tur bidra till ytterligare ångest varvid det blir en ond spiral. På familjenivå kan vi se att eleven tillskrivs ett stort ansvar i hemmet där de dels kan behöva ta hand om sjuka vårdnadshavare, dels drabbas de av vårdnadshavares arbetssituation. På skolnivå blir det tydligt att en stökig och otrygg skolmiljö är en bidragande orsak till problematisk skolfrånvaro, vilket är något eleven själva inte kan påverka. Likaså drabbas eleven av läroplanens krav, lärares bristande kunskap om exempelvis psykisk ohälsa samt brister det i bemötandet av de olikheter och individuella behov som finns bland elever med problematisk skolfrånvaro. Således ser vi orsaksfaktorer på samtliga nivåer och på de olika systemnivåerna som drabbar elever i olika utsträckning.

Närvarofrämjande faktorer ser vi inte i samma utsträckning i studierna. De faktorer som kan främja närvaro är relationer till både klasskompisar, vårdnadshavare samt skolpersonal vilket ju även är en orsaksfaktor när dessa i stället är bristfälliga. Att skolan och hemmet samverkar med varandra för att skapa förutsättningar för elever med problematisk skolfrånvaro är oerhört viktigt, likaså skolans arbete med att skapa en tryggare skolmiljö. Mitt fokus har inte legat på att titta på konkreta förslag på hur man förebygger skolfrånvaron, men ett sätt att bygga vidare på denna studie hade varit att inkludera det som en frågeställning. Studien samt forskningen i helhet hade kunnat gynnas av att ställa sådana typer av frågor till litteraturen. Det stora arbetet som ligger framför oss är att denna kunskap når skolväsendets organisatoriska delar samt lärare och vårdnadshavare, där det stora handlingskapitalet för dessa förebyggande åtgärder vilar.

En möjlig problematik för denna allmänna litteraturstudie har varit det begränsade antal studier som fått utrymme att analyseras. Det har uppmärksammats att studier som lyfter elever med neuropsykiatriska svårigheter har varit fåtaliga i mitt urval, ifall det beror på mina exklusionskriterier eller ej kan tyckas oklart, och därför hade jag velat försäkra mig om att ett sådant kriterium inkluderats. Önskvärt hade varit att ha de resurser som krävs för att göra en systematisk litteraturstudie som hade varit mer uttömmande. En styrka i studien är däremot att både kvalitativa och kvantitativa studier har inkluderats om än att urvalet är något begränsat. Det har bidragit med att fler aktörer har givits utrymme och således breddat resultatet. Att min förförståelse funnits med, har så även upplevts som en styrka i stor utsträckning då det givit mig en djupare förståelse.

En sak att ta med sig från denna studie är att problematisk skolfrånvaro även förekommer bland elever med en ”särbegåvning”, det är lätt att tänka i termer att bra betyg/omdömen ger eleven alla förutsättningar för att närvara i skolan. Resultatet visar dock att elever som inte känner att de utmanas tillräckligt tröttnar på skolan vilket gör att de i stället stannar hemma. Samtidigt bör det ej glömmas bort att elever med bra betyg som tycks klara skolan trots problematisk skolfrånvaro också kan erfara svårigheter i skolsammanhang. Det kan till exempel ha bristfälliga relationer till klasskompisar vilket kan vara en konsekvens av den höga frånvaron. I mitt yrke har jag själv en känsla av att dessa elever glöms bort, främst då frånvaroutredningar som genomförs till följd av hög skolfrånvaro allt jämt inkluderar de elever som riskerar att inte nå målen.

Problematisk skolfrånvaro är ett multifaktoriellt problem som kräver en helhetsbild för att kunna arbeta närvarofrämjande. Orsaksfaktorer finns på samtliga nivåer vilket gör samverkan och kommunikation är oerhört viktigt. Samtidigt är det av vikt att därför uppmärksamma hur det inte bara finns en typ av elev med problematisk skolfrånvaro, varför kartläggningar är viktiga att genomföra med anpassningar utefter elevens specifika behov.

En vidare slutsats som kanske går att dra är hur vi jobbar med oppositioner, ett sätt att arbeta med de närvarofrämjande faktorer är att motverka de orsaksfaktorer som ligger bakom den problematiska skolfrånvaron.

Förslag till vidare forskning

Problematisk skolfrånvaro kan få oerhörda konsekvenser för den enskilda individen och framför allt dennes framtid varvid det är viktigt att arbeta närvarofrämjande och förebyggande. Elever som är "särbegåvade" tycks vara underrepresenterade i den befintliga forskningen, men konsekvenserna för denna grupp elever är ju likvärdiga konsekvenserna för samtliga andra. Att forska vidare kring denna grupp i förhållande till problematisk skolfrånvaro hade möjligen kunnat ge ett bredare perspektiv, en djupare förståelse samt kunskap om det närvarofrämjande och förebyggande arbetet.

Önskvärt hade varit mer nationell forskning och framför allt på grundskolenivå då majoriteten av den forskning som sker berör äldre barn/ungdomar. Att mer nationell forskning hade varit önskvärt beror inte på att den problematiska skolfrånvaron nödvändigtvis ser olika ut, utan snarare då skolsystemen världen över kan vara olika uppbyggda.

Referenslista

Baker, M., & Bishop, F. L.. (2015). Out of school: A phenomenological exploration of extended non-attendance. *Educational Psychology in Practice*, 31(4), 354–368. <https://doi.org/10.1080/02667363.2015.1065473>

Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. *American Psychologist*, 32(7), 513–531. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.32.7.513>

Bronfenbrenner, U. (1979a). *The ecology of human development: experiments by nature and design*. Cambridge, Mass.: Harvard Univ. Press.

Bronfenbrenner, U. (1979b). Contexts of child rearing: Problems and prospects. *The American Psychologist*, 34(10), 844–850. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.34.10.844>

Bronfenbrenner, U. & Ceci, S. (1994). Nature-nurture reconceptualized in developmental perspective: A bioecological model. *Psychological Review*, 101(4), 568–586. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.101.4.568>

Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. (3. uppl.). Liber.

Carlsson, E. (2017). Etnografi och deltagande observationer. I M. Henricson (Red.) *Vetenskaplig teori och metod: från idé till examination inom omvårdnad*. (2. uppl., s.189 – 204). Studentlitteratur.

Christensen, J. (2016). A critical reflection of Bronfenbrenner's development ecology model. *Problems of Education in the 21st Century*, 69, 22–28. <https://doi.org/10.33225/pec/16.69.22>

Chu, B. (2021). Building Earley Detection Systems to Prevent Chronic Absenteeism. I M. Gren-Landell (Red.), *School Attendance Problems A Research Update and Where to Go* (s. 55-61). Jerringfonden.

Ekstrand, B. (2015). What it takes to keep children in school: A research review. *Educational Review*, 67(4), 459–482. <https://doi.org/10.1080/00131911.2015.1008406>

Finning, K., Ukoumunne, O. C., Ford, T., Danielson, W. E., Shaw, L., De Jager, I. R., Stentiford, L., & Moore, D. A. (2019). Review: The association between anxiety and poor attendance at school—A systematic review. *Child and Adolescent Mental Health*, 24(3), 205–216. <https://doi.org/10.1111/camh.12322>

Forsberg, C. & Wengström, Y. (2016). *Att göra systematiska litteraturstudier: värdering, analys och presentation av omvårdnadsforskning*. (4. uppl.). Natur & kultur.

Forsell, T. (2020). "Man är ju typ elev, fast på avstånd": problematisk skolfrånvaro ur elevers, föräldrars och skolpersonals perspektiv. [PhD dissertation, Umeå Universitet]. DiVA. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:diva-177633>

- Fortin, L., Marcotte, D., Potvin, P. *et al.* (2006). Typology of students at risk of dropping out of school: Description by personal, family and school factors. *European Journal of Psychology of Education*, 21(363). <https://doi.org/10.1007/BF03173508>
- Friberg, F. (2017). Att göra en litteraturoversikt. I F. Friberg (Red.) *Dags för uppsats: Vägledning för litteraturbaserade examensarbeten* (s.133 - 143). Studentlitteratur.
- Friberg, P., Karlberg, M., Sundberg Lax, I., & Palmér, R. (2017). *Hemmasittare och vägen tillbaka*. Columbus Förlag.
- Gren – Landell, M., Ekerfelt Allvin, C., Bradley, M., Andersson, M. & Andersson, G. (2015). Teachers' views on risk factors for problematic school absenteeism in Swedish primary school students. *Educational Psychology in Practice*, 31(4), 412-423. <https://doi.org/10.1080/02667363.2015.1086726>
- Havik, T., Bru, E. & Ertesvåg, K Sigrun (2014). Assessing reasons for School Non-attendance. *Scandinavian Journal of Education Research*, 59(3), 316 – 336. <https://doi.org/10.1080/00313831.2014.904424>
- Hejlskov Elven (10 juli 2015). *Om skolfrånvaro*. <https://hejlskov.se/om-skolfranvaro/>
- Heyne, D., Gren-Landell, M., Melvin, G., & Gentle-Genitty, C. (2019). Differentiation between school attendance problems: Why and how? *Cognitive and Behavioral Practice*, 26(1), 8–34. <https://doi.org/10.1016/j.cbpra.2018.03.006>
- Ingul, J., Klöckner, C., Silverman, W. & Nordahl, H. (2012). Adolescent school absenteeism: Modelling social and individual risk factors. *Child and Adolescent Mental Health*, 17(2), 93–100. <https://doi.org/10.1111/j.1475-3588.2011.00615.x>
- Johansson, A. (2005). *Narrativ teori och metod: med livsberättelsen i fokus*. Studentlitteratur.
- Kearney, C. A. (2008). An interdisciplinary model of school absenteeism in youth to inform professional practice and public policy. *Educational Psychology Review*, 20(3), 257–282. <https://doi.org/10.1007/s10648-008-9078-3>
- Kearney, C. A., & Graczyk, P. (2014). A Response to Intervention Model to Promote School Attendance and Decrease School Absenteeism. *Child & Youth Care Forum*, 43(1), 1–25. <http://dx.doi.org/10.1007/s10566-013-9222-1>
- Keppens, G., & Spruyt, B. (2017). The development of persistent truant behaviour: An exploratory analysis of adolescents' perspectives. *Educational Research*, 59(3), 353–370. <https://doi.org/10.1080/00131881.2017.1339286>
- Kjellström, S. (2017). Forskningsetik. I M, Henricson. (Red.) *Vetenskaplig teori och metod: från idé till examination inom omvårdnad*. (2. uppl., s. 57 - 80). Studentlitteratur.
- Payne, M. (2015). *Modern teoribildning i socialt arbete*. (3. uppl.). Natur & Kultur.

Pellegrini, D. (2007). School non-attendance: Definitions, meanings, responses, interventions. *Educational Psychology in Practice*, 23(1), 63–77.
<https://doi.org/10.1080/02667360601154691>

Reid, K. (2008). The Causes of Non-Attendance: An Empirical Study. *Educational Review*, 60(4), 345–357. <https://doi.org/10.1080/00131910802393381>

SFS 2003:460. *Lag om etikprovning av forskning som avser människor*.
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2003460-om-etikprovning-av-forskning-som_sfs-2003-460

SFS 2010:800. *Skollag*.
https://www.riksdagen.se/sv/dokumentlagar/dokument/svenskforfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800

Skolinspektionen. (2016a). *Omfattande ogiltig frånvaro i Sveriges grundskolor*. (Dnr. 40-2015:2855). Skolinspektionen.

Skolinspektionen (2016b). *Omfattande frånvaro. En granskning av skolors arbete med omfattande frånvaro*. (Dnr. 40-2015:2855). Skolinspektionen.

SOU 2016:94. *Saknad! Uppmärksamma elevers frånvaro och agera*.
<https://www.regeringen.se/48d4f6/contentassets/77af60bb1e264076b19e879d53d5b58a/saknad-uppmarksamma-elevers-franvaro-och-agera-sou-201694.pdf>

Strand, A.-S. M. (2014). ‘School – no thanks – it ain’t my thing’: Accounts for truancy Students’ perspectives on their truancy and school lives. *International Journal of Adolescence and Youth*, 19(2), 262–277. <https://doi.org/10.1080/02673843.2012.743920>

Sugrue, E. P., Zuel, T., & LaLiberte, T. (2016). The ecological context of chronic school absenteeism in the elementary grades. *Children & Schools*, 38(3), 137–145.
<https://doi.org/10.1093/cs/cdw020>

Svensson, A-K. (1998). *Barnet, språket och miljön*. Studentlitteratur.

Skolverket. (2008). *Rätten till utbildning: om elever som inte går i skolan*. (Rapport nr. 309). Skolverket. <https://www.skolverket.se/getFile?file=1771>

Skolverket. (2010). *Skolfrånvaro och vägen tillbaka: långvarig ogiltig frånvaro i grundskolan ur elevens, skolans och förvaltningens perspektiv*. (Rapport nr. 341). Skolverket.
<https://www.skolverket.se/getFile?file=2356>

Vetenskapsrådet. (2017). *God forskningssed*. (Rapport nr. 1708). Vetenskapsrådet.
https://www.vr.se/download/18.2412c5311624176023d25b05/1555332112063/God-forskningssed_VR_2017.pdf

Östlundh, L. (2017). Informationssökning. I F. Friberg (Red.) *Dags för uppsats: Vägledning för litteraturbaserade examensarbeten* (s.59 - 82). Studentlitteratur.

Öquist, O. (2018). *Systemteori i praktiken: konsten att lösa problem och nå resultat*. (4. uppl.). Gothia Fortbildning.

Bilaga 1: Artikelmatris

<i>Författare/årtal</i>	<i>Titel</i>	<i>Syfte</i>	<i>Metod</i>	<i>Resultat/slutsats</i>
Baker och Bishop, 2015	Out of school: a phenomenological exploration of extended non-attendance.	Att undersöka elevers erfarenheter av stöd och deras möjlighet att komma till tals vid långvarig skolfrånvaro.	Kvalitativ metod. Semistrukturerade intervjuer genomfördes i hemmet	Vissa skillnader synliggörs bland orsaksfaktorer samtidigt visar resultatet på likheter kring bland annat vänskapsrelationers betydelse för skolnärvaro.
Finning, Waite, Harvey, Moore, Davis & Ford, 2019	Secondary school practitioners' beliefs about risk factors for school attendance problems: a qualitative study.	Att undersöka skolpersonalens upplevelser av orsaksfaktorer kopplade till skolfrånvaro.	Kvalitativ metod. Genomfördes via fokusgrupper med 16 respondenter från tre olika skolor.	Resultatet visar orsaksfaktorer på hem/individ/kompisar samt skolnivå. Skolfaktorer anses mindre viktiga då flest orsaksfaktorer kopplas till hemmet och individen, framför allt psykisk ohälsa. Vad som tillskrivs skolan handlar främst om bristande kunskap om psykisk ohälsa.
Forsell, 2021	"Man är ju typ elev, fast på avstånd" Problematisk skolfrånvaro ur elevers, föräldrars och skolpersonals perspektiv	Bidra med ökade kunskaper om faktorer och processer som bidrar till problematisk skolfrånvaro, men även faktorer som kan ge eleven möjlighet att återgå till skolan.	Kvalitativ metod varvid intervjuer med både elever, vårdnadshavare samt skolpersonal genomfördes.	Resultatet visar att problematisk skolfrånvaro kan kopplas till både individen, hemmet samt skolan. Bristande relationer, psykisk ohälsa och skolans uppbyggnad framgår i resultatet. Vad som främjar närvaro berör anpassningar för elever, ökad kommunikation mellan hem – och skola samt positiva och goda relationer.
Fortin et al, 2006	Typology of students at risk of dropping out of school: Description by personal, family	Studiens syfte var att identifiera olika undergrupper bland de elever som	En kvantitativ metod bestående av ett bekvämlighetsurval med 810 elever.	Fyra undergrupper identifierades och det viktigaste fyndet utgörs av att det bland elever med problematisk skolfrånvaro enbart

	and school factors	riskerar att hoppa av skolan och undersöka orsaksfaktorer inom respektive grupp.		finns en typ av elev eller familj. Det finns orsaksfaktorer inom samtliga grupper.
Gren-Landell, Ekerfelt Allvin, Bradley, Andersson & Andersson, 2015	Teachers' views on risk factors for problematic school absenteeism in Swedish primary school students	Syftet var att undersöka lärares syn på skolfrånvaro.	En kvantitativ metod som genomfördes via ett öppet frågeformulär som besvarades av 158 lärare.	Resultatet visar att frånvaron främst beror på familjefaktorer men även psykiska problem hos individen och att lärares kunskaper kring tidiga tecken är bristfällig.
Havik, Bru och Ertesvåg, 2014	Assessing Reasons for School Non-attendance.	Syftet med studien var att undersöka och bedöma orsaker till att elever inte gick i skolan.	Kvantitativ studie där data samlades in vid ett frågeformulär vilket omfattade 5465 elever.	Den mest framträdande orsaksfaktorn var subjektiva hälsobesvär följt av somatiska problem vilka förklaras som legitima anledningar, vilka bör uppmärksammas.
Ingul, Klöckner, Silverman & Nordahl (2012).	Adolescent school absenteeism: Modelling social and individual risk factors	Syftade till att undersöka olika riskfaktorer kopplade till skolfrånvaro.	Explorativ studie där materialet samlades in via ett frågeformulär. Deltog gjorde 865 gymnasieelever.	Studien visar att ångest och depression samt otrygghet i skolan som de främsta orsaksfaktorerna.
Keppens och Spruyt, 2017	The development of persistent truant behaviour: an exploratory analysis of adolescents' perspectives.	Undersöka ungdomarnas upplevelse av vad som orsakade deras skolfrånvaro och bidrog till att den fortskred.	Kvalitativ metod varvid intervjuer genomfördes med 20 ungdomar.	Resultatet tyder på att det som från början varit sporadisk frånvaro som sedan utvecklade sig till en fullständig frånvaro. Den mest utstickande orsaken var en attraktion eleven kände inför att hoppa över skolan, att det var en härlig känsla.

Reid, 2008	The causes of non-attendance: an empirical study.	Undersöka orsakerna till utebliven skolnärvaro utifrån skolpersonalens perspektiv.	Kvalitativ metod där information samlades in vid 3 olika tillfällen. 1. Vid en konferens där lärare deltog som handlade om att motverka skolk. 2. Vid ett event där skolpersonal deltog för att ta del av närvarofrämjande arbete. 3. Ett event där skolpersonal deltog som handlade om uppförande kontra närvaro.	Resultatet visar att orsaksfaktorer går att finna på flera nivåer. Bland annat mobbning, relationer mellan skola och vårdnadshavare samt elevers inlärningsförmåga och upplevelse av trygghet i skolan.
Strand, 2014	‘School – no thanks – it ain't my thing’: accounts for truancy. Students' perspectives on their truancy and school lives.	Syftet var att utforska elevers beskrivande perspektiv på skolk, skolliv och sin egen framtid	Kvalitativ metod. Urvalet var strategiskt och innefattade elever med olika typer av skolfrånvaro. Intervjuerna genomfördes enskilt med respektive elev.	Den främsta anledningen till skolfrånvaro kopplas till skolfaktorer ex: relationer till klasskompisar och skolpersonal. Varav vändpunkten i många fall var ett engagemang från vuxna samt ett positivt bemötande.
Sugrue, Zuel & LaLiberte, 2016	The Ecological Context of Chronic School Absenteeism in the Elementary Grades Erin P. Sugrue, Timothy Zuel, and Traci LaLiberte	Syftet var att bidra med kunskap om skolfrånvarons komplexitet ur ett närvarofrämjande arbete.	Kvalitativ metod som utgjordes av intervjuer med 23 respondenter som arbetade som antingen handläggare eller handledare.	Resultatet visar att missbruk, vårdnadshavares bristande kunskap om skolan samt negativa skolupplevelser som orsaksfaktorer. Exempel på ett närvarofrämjande arbete är ökat stöd till familjen samt förbättra kommunikationen mellan hem och skola.

Högskolan Väst
Institutionen för individ och samhälle
461 86 Trollhättan
Tel 0520-22 30 00 Fax 0520-22 30 99
www.hv.se